

За последната книга на Богдан Богданов

**Богданов, Богдан,
Думи, значения, по-
нятия и неща.
София. НБУ 2016 г.,
292 с.**

*Този текст беше
вътрешна рецен-
зия на ръкописа на
книгата (рецен-
зия, необходима
според издател-
ските процедури
на НБУ) – написах
я през март 2016
г., т.e. няколко
месеца преди
проф. Богданов
внезапно да почине.
Публикувам я
без промени.*

*Сегашното глагол-
но време в нея,
макар тогава то
да сочеше и пре-
кия ми личен кон-
такт с Богданов,
сега продължава
да сочи времето
на книгата.*

*Богданов го няма,
но книгата е тук.*

Новата книга на проф. Богданов е отчетливо продължение на предишната (*Текст, говорене и разбиране*, НБУ: 2014). Не само защото продължава с нови опити (есета) да провежда стратегията на неговото разбиране за „редово говорене“, захващайки и нови теми, но и защото има характера на завършващ жест. Богданов още по-ясно формулира основните опорни точки на една нова речева теория – философска теория за човешката реч.

За теорията

Теорията на Богданов има своите отченени аксиоматични положения. Ако под „реч“ се разбира езикът в употреба, то отченени са две базисни функции на речта: речта не просто 1) описва, но и 2) прави (преобразува) неща в света (есе 2, с. 27-29). Първата функция е добре известна както в езикознанието и семиотиката, така и във философията на езика: думите и изказванията реферират към външно (обект, референт, денотат, десигнат, нещо), което рефериране-посочване на „външното“, според Богданов, продължава в модулно наслагване и бива детайлзирано като *репрезентиране* в продължаваща реч. Втората основна функция на речта, според автора, е т. нар. от него *презентиране* – или още *моделиране, проектиране*, - чрез което речта прави (създава) словесни дубликати на реферираните обекти (създава „слобесно нещо“ – *lektон* в речника на стюциите или *интерпретант* в речника на Пърс). Ограничаването на тази втора функция при Богданов е нетривиално – често тя е подценявана или напълно игнорирана, - но същинската иновация е не толкова в извеждането ѝ, колкото в начина, по който той демонстрира нейната динамична взаимовръзка с първата функция. Ако речта извършила „гба хода“ едновременно, чрез това тя създава поне два плана (на значенията-думи и референтите-неща), които обаче не са строго отделни, а са взаимозаменими и постоянно биват заменяни – речта често реферира към „словесни неща“ и моделира „посочими предмети“. Казано от Богданов с термините на Сосюр, речта „оперира с поне два смислови хода, които нерядко влизат в обратимо отношение на означаващо и означаемо“ (есе 6, с. 103).

Тази динамична речева теория позволява на Богданов да проведе и редица други практико-теоретични разграничения: между „посочимо съществуващо“, „непосочимо съществуващо“ и „непосочимо несъществуващо“, границата между които е „трудно установима“ (есе 2, с. 28), а и често наблюдаваме преход между тези типологични категории – както, например, в случаи, когато чрез думи изработваме предмети, които ги е нямало преди. Общата теория позволява да се отчленят и три фази на разделяне, сближаване и смесване на думи и неща в речта (есе 1, с. 10). Тя е основание и за изискването – в противовес на едноплановите и поддържащи линеен ред на означаване предикатни и пропозиционални логики – да се разработва „модулна логика“ за речта, която да отчища редуването и замяната на повече значения и планове (есе 6, с. 102-110).

Особено важен принос в книгата е критиката на идеализацията, изважда от аналитичната философия, според която анализът трябва да се опре на кратките речеви форми (изказване, твърдение, пропозиция) поради тяхната еднозначност. Действително, според Богданов, кратките казвания са средство за моментна реификация – за моментно отъждествяване на значение и референт и в този смисъл – за производство на еднозначност. В по-дългата реч обаче – в последващите обяснения относно нещото, което е било накратко определено – дефинираното „нещо“ бива неизбежно определено и преправяно, доколкото бива свързвано с други думи и неща, и следователно то влизат в режим на многоизначност. Според автора, грешка на аналитичната традиция, но и в частност на философията на обикновения език, е игнорирането на по-дългите изказвания и фокусът само и единствено върху единичните изказвания. Една по-добра теория следва да анализира речта като редуване на фази: 1. На кратки казвания на истина, фиксиращи значението на казаното; и на 2. По-дългите обяснения, поставящи неизбежно еднозначността на „кратката истина“ под въпрос и поставяща я в ситуация на траещо пре-моделиране и пре-означаване. Оттук и тезата, че „по-истинното изказване е състивено от по-кратко еднозначно твърдение, което се допълва от друго по-

тъло, което се разминава с краткото“ (есе 15, цитат от ръкописа, отпечатан от автора при публикацията).

За стила

Въпреки че теорията на Богданов лесно и съвсем коректно може да бъде реферирана аналитично чрез посочване на кратки основни положения, както например току що, текстът на книгата следва императива на последното посочено по-горе положение и редува кратки еднозначни определения с тяхното по-пространно и напластвяща многоизначност, т.e. модулно поясняване. По същия начин тя редува въмъкване на идеи от специализирани научни и философски текстове в текста на всекидневното философстване, в което липса – а в случая с Богданов, то умишлено се е отказало от „ученост“, но за сметка на това подхожда към едри теми „екзистенционо“. Ефектът е уникатен речеви стил, който вероятно смущава ухото на добре тренирания „профессионалист“ в една или друга научна област, а и книгата целенасочено нарушува академичните конвенции за пунктуално цитиране-рефериране, заменяйки верността към „буквата“ с по-общи препратки, дори и с препратки към общи речникови статии. Стиът впрочем е изработен внимателно като част от стратегия на двойна борба: Богданов се бори срещу идеализацията (но и срещу догматичните практики в науката, които я възпроизвеждат), според която е възможно създаването и употребата на „чист научен инструментарий“, който да не е „замърсен“ с многоизначност и иманентна ситуативност; но той се бори също и с всекидневните наивни „реификации“, т.e. с естествената нагласа, че „думите и темите означават точно външните неща, които означават“ (есе 4, с. 52). Впрочем, това са и обявението рефлексивно от Богданов залози на „редово говорене“, които е всекидневно говорене, подобрено с научно-философски идеи (есе 4, с. 50). То трябва да преодолее традиционни сили разграничения, като теория vs. практика, онтология vs. епистемология, познаване-разбиране vs. боравене-справяне, като си смеси в своята „практическа философия“, в която „те се разделят само условно“ (есе 15, с. 273).

И още нещо за стила, който в предишини свои книги Богданов наричаше дигитарен. И тук, по подобие на стюческите беседи, есемата са обърнати не към абстрактна всеобща публика, която „знае обективното състояние на изследванията“ – те са обрънати към съмишленици. Не е задължително тези съмишленици да са професионални философи или учени, не е задължително дори да са грамотни в хуманитарните науки – затова и есемата на рочно не поставят праг от предварителни компетенции, с който да си отсияят читателите. За читателите е важно само да имаш желание да мислят заедно с Богданов, при това ситуативно, тук и сега, и да се справят със ситуацията, в които той ги поставя. Разбира се, търсенето на съмишленици, правенето на конкретното „ние“ в книгата, е перформативен апел. Този апел оставя пространство за свобода на читателите, но и е отпечатливо лиризиран от личния глас на Богданов, защото „всеки от нас е толкова свободен, колкото свободно си служи със своята реч“ (есе 15, с. 279).

За темите

В заключението си (есе 15) Богданов изброява четири основни теми, през които есемата са преминали: човешката реч и нейните общи функции, редовото говорене като практико-теоретична програма, разбирането за човешко същество, но и по-големият свят-среда-реалност, към който човешката реч сочи, но и когато постоянно изгражда. Това е та-ка. Разбира се, ако гледаме есемата по- внимателно, ще открием и много повече теми и проблеми, през които те преминават. Впрочем, темите са указанi с ключовите думи, влезли в техните заглавия, думи-теми, които до голяма степен покриват базисния понятиен речник на хуманитаристиката. Преминаването през всички тях в една книга – преминаване, което успява едновременно да ги измъкне от калъпа на „ученически“ дефиниции, да ги проблематизира рефлексивно и да укаже умни практически начини за боравене с тях – е станало възможно благодарение на общата теория на Богданов и е нейно практическо разъръщане.

Димитър Вацов

Границата между не-посочимо съществуващо и непосочимо несъществуващо е трудно установима. Затова и този, който говори, може да смята, че второто е необходимо да съществува и именно поради това и да го репрезентира. Което, обаче, казано по-точно, не е репрезентиране, а презентиране. Говорецият всъщност моделира словесно това нещо и го проектира по нужния начин, по който то може и да се създава. Многото предмети, бели и уреди в човешката среда са се позабили именно по този начин – най-напред са били презентирани-моделирани и словесно направени, а после са били и реално създадени.

Ясно е, че в едни случаи на слово-реч-текст пребес има първата функция на реферирането, а в други случаи – втората на словесното правене-моделиране. Но е ясно и вече казаното, че тези две функции се преплитат в живата реч и че често тънък рефериране е и моделране-правене. Така че скопийко може и да се заключи, че това е функционалното съдържателно определение на човешката реч-слово-текст и че в него речта се определя в гледната точка на сериозното друго, което тя върши.

Хубабо щеше да бъде, ако речта беше нещо идентично на себе си и можеше да се определи по един начин.

Да, но освен свързан смисъл от думи, тя е и работа-дейност, от което произтича и нейното функционално-съдържателно определение. То се отнася обаче не само за речта-слово, а и за голям брой човешки дейности, които не са реч.

Така че речта е и реч, и човешка дейност. Независимо от тази основна функционалност, с която се определя човешката реч и е просто изпълване на празно време, което не се различава особено от изпушването на цигара и слушането на певец-хим.

Така че се оказа, че човешката реч е и реч, и дейност, а и противчане на момента като цялото наше друго живеещо, за което затова и може да се разказва, като се казва, че нещо се е случило един-къде си или че някой е казал нещо на друг, от което е последвало един-какво си.

Свързванията определят по-конкретния вид на една реч

След като за по-общото разбиране какво е речта се опират на три положения, въпросът, когато се говори за една конкретна реч, е да ли за нея разбирането ще трябва да се имат предвид или то би трябвало да се насочи към друго. Едно трябвало да се насочи към конкретна свързаност, които се осъществяват в тази реч, но и посредством нея. Да, но тези конкретни свързания са голям брой и са проявени както външноречечно, така са и реферирани и към външното и съвързаното, които стават или трябва да стават в него. Понеже по тяхната природа

няма научно съгласие, че обърна внимание само на следните три вида дискурсивни свързания.

Първото е краткото казванието, което се отнася към някакво „тук и сега“ и образува с него цяло, за което няма точно име. Второто е масивното дискурсивно свързване на много неща в описан свят, което върши реалистична романна проза, а третото е и свързането на това есе.

(...) Именно непромяната на субекта е дискурсията признак на свързване, характерен за рефлексивната реч. Субектът-двигател в нея е непроменено разбиран и то в свят, в който поради направление избор наяма промяна. Което помага на разбирането. Защото всичко в тази постановка за реч е разбирано и каквото и да се свърза в нея, то се свързва без-препятствено. Това е и основанието да избера като друг тип свързване казаното по-горе за реалистичния роман, в който, разбира се, свързанията са много повече. Но аз говоря не за всички по-общото, а за общото, което си свърза.

Богдан Богданов

(Из второто есе – „За човешката реч, нейните функции и свързания“ - от книгата „Думи, значения, понятия и неща“; Нов български университет, 2016).

